

LÍRA, DRÁMA, EPIKA

ÁNYOS PÁL: ÉRZÉKENY GONDOLATOK

Álmaiban társaságban forgolódó, a szellem embereivel társalkodó, színházi páholyokban okosan csevegő, bálokban ifjú s szép hölgyek körül lovagként forgolódó ifjú volt. (*Táncoló paloták, ti kedves heleim! / Hány titkot láttak ott csintalan szemeim, / Hány szivre repdeztek érzékenységeim, / S hány ezer nyájos szorittást érzettek kezeim!*) A valóságban: szigorú papi szeminárium, aztán rideg magány a Felsőelefántiban elrejtett pálos kolostorban. (*Még midőn lebegtem a bus semmiségben, / Már el volt rendelve a nagy Istenségben, / Mely szempillantásban száll rám boldogságom, / S melybe fog üldözni boldogtalanságom!*)

Ányos Pál költőlelkét barátcsuha fedte. Szikrázó gondolatait hamuvá fojtotta a magány. Álmai beleszürkültek a szürke tájba.

Írásait, verseit a költőtárs Batsányi János gyűjtötte egybe s adta ki: *Ányos Pál' Munkáji. Bétsben, özvegy Alberti Ignátné betűjivel. 1798.*

Zord idők jártak akkoriban. Nemcsak merészen, szabadon politizálni, de bájosan, szabadon pajzánkodni is tilos volt. Batsányi János egy évig Kufsteinben ismerkedett a szomorú rabsorssal, hajdani barátja, Kazinczy Ferenc Spielbergben, aztán évekig Kufsteinben raboskodott.

1795. május 20-án, amikor szabadságról álmódó magyarok feje hullott porba a Vérmezőn, az egész ország megtanulta: a felsőbb akaratnak engedelmeskedni kell.

Íróember számára a közvetlenül érzékelhető felsőbb akarat a cenzor. S ha 1798-ban a cenzor a fiatalon elhunyt szerzetes, Ányos Pál verssorait – *Gömbölyű mellyedre csak egyet vetettem, / Máris Kupidónak puzdráját érzettem!* – illetlennek ítéli (hat év múlva Kazinczy Ferenc *mocskosságnak* nevezi az ilyen s hasonló költői pillantásokat!), akkor Batsányi korszíniően illedelmesre igazítja Ányos verssorait: *Ah! kék szemeidre csak egyet vetettem, / Máris Kupidónak nyíllait érzettem!*

Női keblek és férfias puzdra helyett szemek és nyíl: szende leánykák is olvashatják a mélabús szerzetes borongós hangulatú költeményeit.

Egek! milyen szépség enyeleg arcáján! / Mely piros patakok csergedeznek száján! – lelkesedik az ifjú, aki alattomban nézi, amint egy Grácia a szép illatu pázsiton szunnyadoz, s elhomályosuló szemmel így folytatja: Ida vetekednék két tellyes almáján – / A többit meglátod Názó Korinnáján. 1798-ban, nyomtatásban e két sor eltűnik, Batsányi átigazításában kecses enyegéssé gömbölyödik: Nem hasonlíthatott soha őhozzája / Érzékeny Názónak híres Korinnája!

Ányos Pál szerelemtudományban továbbtanulásra Ovidiushoz igazítja a kíváncsi olvasót; Batsányi János (és a cenzor) szerint nem érdemes a könyvespolcra leemelni az antik költő pajzánnak tudott költeményeit.

Így gyomlálgatja ki Batsányi János (és a cenzor) Ányos Pál szerelemillatú verseiből a szerelem illatát.

Néha az egész vers eltűnik. A XXXVIII. érzékeny gondolat: *Kapcáját egy rózsaszínű pántlikával köti Klóris; előtte áll imádója – Jaj, takard el kérélek!... Olvasztod szívemet, / Midőn oly titokkal táplálsz szememet! / Hidd el, ezzel oda vezeted szívemet, / Hol trónusán látom érzékenységet!* – már átíratatlan, javíthatatlan, menthetetlen: e vágyteli pillanat rajza helyett Batsányi János saját verséből, a *Búsongásból* illeszt be Ányos ciklusába négy merengő-szomorú, illedelmes verssort.

Olvasók szerencséje: a cenzor néha nem meri, a költőtárs Batsányi János nem akarja érteni Ányos Pál költeményét. A ciklus X. számú darabja, ha akarom, csupán bájos, érzelmes életkép. Ha csupán a szavakra figyelek, érzélgős kora-biedermeier rajzocska. Ám ha a szavak értelmét, a fölsejlő történetet is fontolóra veszem: buja barokk festmény.

Hajnalban egy ékes személy kertyét öntözgeti

*Már a piros hajnal mosolyog egünkön,
S ujra kezdi Venus játékát szívünkön.
Azért kertecskémet én is öntözgetem,
Hol még ma hívemet buzgón ölelgetem!*

Ragaszkodva Kazinczy Ferenc szavához, a régi magyarok is használtak olykor *mocskos* kifejezéseket. A szerelmi beteljesülésre is voltak alpári szavaik. De már hajdan, széphistóriájában Gergei Albert így mesélt a boldog szerelemről: *Végre szép Árgirus a leánynak szóla, / Vénus játékára hajlani kívánna...*

Hajlik is a leány a holdfényes kertben, s *Vénusnak szerelmes szép játéka után / Magokat mindketten az álomnak adván, / Nem sok üdő múlva megvirrada ottan...*

Ányos Pál nemcsak a régi magyar költészet remekművét, a szavakban rejlő költői többértelműséget, az antik mitológia labirintusát ismerte...

Csak hogy szerzetes volt, költőlelkét barátcsuha fedte.

Ám barátcsuhában is költő volt. Az 1784 őszén elhunyt ifjú pálos szerzetes 1798-ban négy csiszolt verssorban üzente meg korosodó kortársainak s minden korok versolvasóinak: ismerte *Vénus játékait*, s mielőtt hamuvá olvadt a szíve, néha, egy-egy pillanatra boldog volt.

SZIGLIGETI EDE: LILIOMFI

Bolondos darab: nyársat nyelt, parókás professzor, aki három felvonáson keresztül azon fáradozik, hogy erőszakosan összeházasítson két fiataalt, akiknek egyetlen vágya, hogy összeházasodjanak; álszent és csúf vénkisasszony, aki színésznő szeretne lenni, ifjú szeretőre vágyik, s azt hiszi, őérte epekedik a kisasszonyok bálványa, fehér leányszobák titkos álma, az ifjú és elbűvölő színész, aki viszont valójában otthoni bilincsek elől menekülő nemes ifjú, de a maga és mások boldogsága érdekében hol nyegle pesti vendéglősnek, hol a vendég hasába lukat beszélő, bumfordi falusi pincérnek maszkírozza magát, s a nagy forgatagban a végén már maga sem tudja, abban a pillanatban épp kicsoda is ő; derék vidéki vendéglős, aki a színészek praktikái következtében senkiről nem tudja, kicsoda, de eltökélten azt hiszi: ő tudja egyedül, ki kicsoda valójában, s miközben fondorlatos terveket sző, úgy eltéved a zűrzavarban, hogy a gazdag nemes ifjú helyett nagy hirtelen a szegény diákkal házasítja össze imádott leánykáját.

Se szeri, se száma a bolondos félreértéseknek Szigligeti Ede darabjában; azt mondják az irodalomtörténészek, költői szellem helyett csak a jól működő színpadi masinéria, a ravasz cselekménybonyolítás lebilincselő e múlt századi vígjátékban, a *plánnum*, ahogy minden szál lassan kibogozhatatlanul összegabalyodik, mindenki mindenkit félreért és senki nem érti saját helyzetét, amibe a drámaíró jóvoltából belepottyant.

A végén aztán persze minden jóra fordul: a megcsontosodott, de nem gonosz öregek szomorkás mosollyal tudomásul veszik, hiába terveztek, szerveztek, fondorkodtak, a fiatalok egymáséi – és boldogok lesznek.

Mint a mesében.

1849. november 11-én adta át a szerző a *Liliomfi* kéziratát a Nemzeti Színháznak, 1849. november 15-én elfogadták bemutatásra, és 1849. december 21-én színre került Szigligeti Ede vígjátéka.

Csipetnyi politika sincs e műben. Maró gúny, szarkasztikus, keserű társadalomkritika, az osztrák elnyomás, a kiváltságos helyzetében dölyfös nemesség s a pénzügyeiben kicsinyesen önző polgárság goromba bírálata – *helyett*: bájos és vonzó, szerelmes fiatalok, mosolyt fakasztóan csetlő-botló, rászédett öregek, tüneményes teátristák, kacagtató helyzetek és boldog vég.

Bolondos darab, a nagy történelmi tragédiák árnyékában életkedvet és reményt csöpögtet a szívünkbe.

A teátristák mókáznak, komédiáznak, kulcsra zárt ajtók nyitódnak, csukódnak, röpködnek a parókák és az álöltözetek, pofonok csattannak, csókok cuppannak – észre sem vesszük, és megtanulunk az életnek önfeledten, mosolyogva örülni.

MIKSZÁTH KÁLMÁN: AKLI MIKLÓS CS. KIR. UDVARI MULATTATÓ TÖRTÉNETE

Ha akarom, bűbájos mesét olvasok kedélyesen szeretetreméltó császárunkról, akinek csavaros eszű udvari mulattatója beleszeret az uralkodó szépséges nevelt lányába, természetesen bonyodalmak vannak, udvari léhűtők, ármánykodó miniszterek, kuruckodó brigantik akadályozzák a szerelmeseket boldogulásukban; pajzán leánykák a zárdában, marcona leányszöktetők a sötét és kihalt utcán, kocsmák mélyén iszogató békétlenkedők, becsületes emberek a börtönökben, udvari rangban-hatalomban okos semmirekellők, dologtalan himpellérek, de a végén – múltba ringató, gondúzó mesét olvasunk! – minden jóra fordul, a szerelmesek egymáséi s boldogok lesznek.

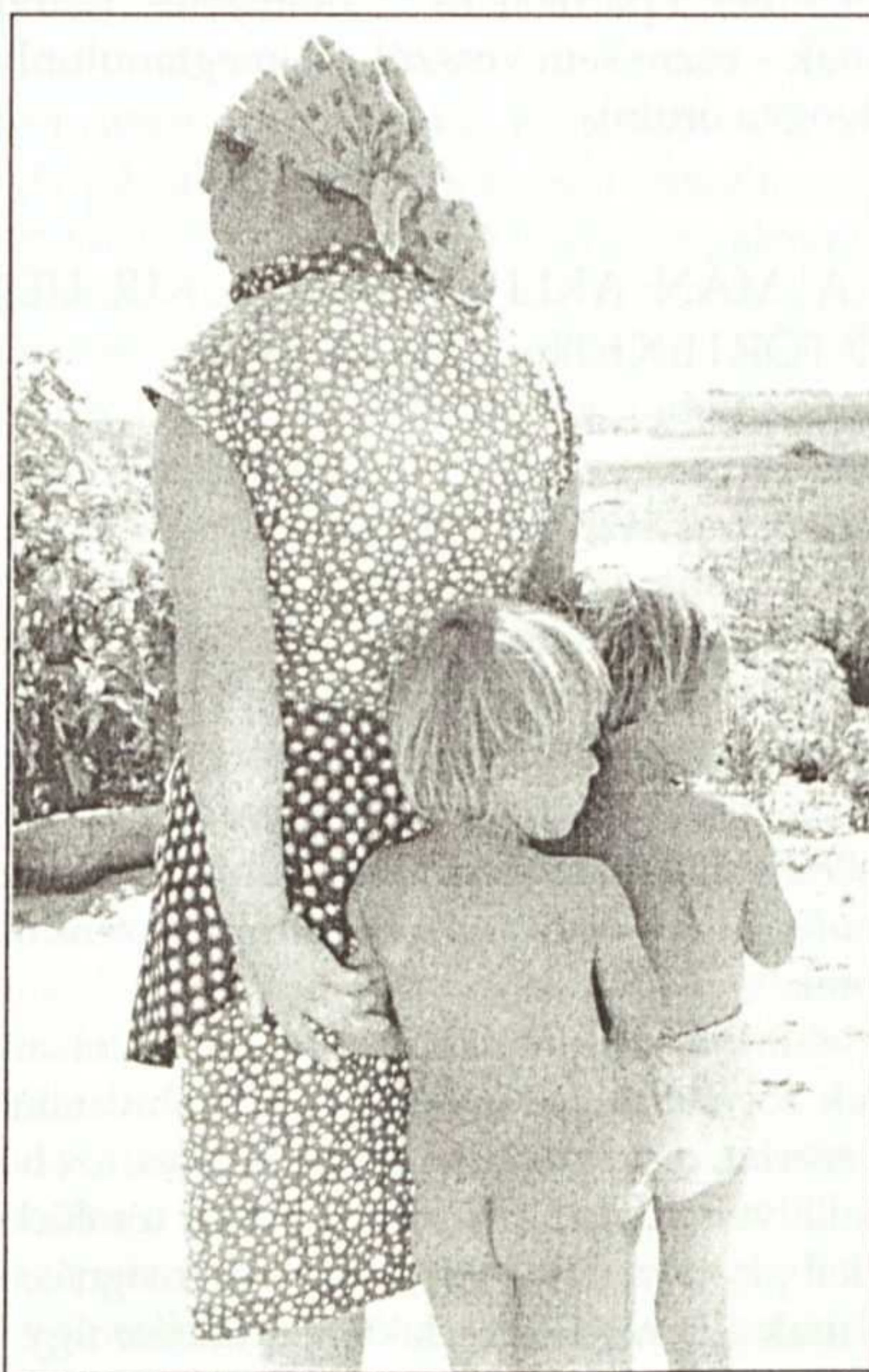
Ha akarom, vérfagyasztó politikai rémtörténetet olvasok: kedélyesen hülye és akarnok főemberünket gazember államhivatalnokok rángatják kényük-kedvük szerint, országunkban aki becsületes, azt börtönbe zárják s még azt sem közlik vele, mi a bűne s miért került tömlöcbe; templomban gyilkos szándékkal pisztolyt süt a vőlegényre egy mágnás, s futni hagyják, mert a politikus urak államérdeknek kikiáltott önzése úgy kívánja, de egy szellemes versért ítélet nélkül lehet börtönben tartani bárkit, ha a botfülű felség gyanús eszméket vél kihallani a verssorokból.

A szomorú-fanyar-édes-elrettentő-bűbájos-zordon-kedélyes regény a 19. század első évtizedében játszódik Bécsben és Pozsonyban, időnként harcban állunk Napoleonnal, időnként ő a legfőbb szövetségeseink, néha boldogok vagyunk, néha boldogtalanok, a regénynek – s a történelemnek – Ferenc császár, Stadion gróf, Metternich herceg, Mária Lujza hercegnő, neves és névtelen magyar mágnások, nemesek, közemberek a főszereplői és egy, a kiszámíthatatlan történelmi fordulatok közepette édesdeden tébláboló szerelmespár.

Akli Miklós cs. kir. udvari mulattató története.

Ha akarom, andalító mese, ha akarom, politikai rémregény. Ha akarom, a 19. század első évtizedében játszódik, ha akarom...

Ezért szeretem.

Ács Irén: Biztonságban, 1958